

Tanulói preferenciák, oktatáspolitikai szándékok

FEHÉRVÁRI ANIKÓ^{a*} – HÍVES TAMÁS^b

^aELTE Neveléstudományi Intézet, EKE-OFI

^bEszterházy Károly Egyetem, Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet

A tanulmány a középfokú továbbhaladás magyarországi trendjeit mutatja be a középfokú felvételi információs rendszer intézményi adatbázisának idősoros adataira támaszkodva. A reguláris adatbázis tartalmazza az összes középfokra felvételiző jelentkezését képzési típus szerint, megkülönböztetve az elsőhelyes jelentkezéseket. A tanulmány a 2000 óta működő adatbázisból kirajzolódó trendeket vizsgálja, az utolsó négy évet fókuszba állítva. Számba veszi a tanulói preferenciák változását, a képzési kínálat változását képzési típus, fenntartó szerint, valamint mindezek területi különbségeit. Megállapítható, hogy a tanulói preferenciák – az oktatáspolitikai akarat ellenére – inkább az általános képzés felé irányulnak, ebben azonban jelentős területi különbségek vannak. Érzékelhető, különösen a gimnáziumi képzésben, az egyházi oktatás előretörése.

Kulcsszavak: tanulói utak, egyházi oktatás, magánoktatás, középfokú képzés, szakképzés

The study presents the Hungarian trends of secondary which education is based on the time series of the institutional database of the secondary admission information system. The regular database includes all applications by training type, distinguishing the first place indicated on the application form. The paper outlines the trends of database from 2000, focusing on the last four years. It elaborates on the changes of students' preferences, the changes of training by training type, maintainer and geographical differences. In spite of the educational policy, it can be stated that students' preferences tend to be directed towards general education, but there are significant territorial differences. The advance of church education can be perceived, especially in grammar school education.

Keywords: student's paths, church education, private education, secondary education, vocational training

* Levelező szerző: Fehérvári Anikó, ELTE PPK Neveléstudományi Intézet, 1075 Budapest, Kazinczy utca 23–27. E-mail: fehervari.aniko@ppk.elte.hu

Bevezetés

A magyar oktatáspolitikai gyökeres fordulatot vett a 2010-es kormányváltást követően. A 2011-es köznevelési és felsőoktatási törvény alapvető változásokat hozott az oktatásban mind az irányítás és finanszírozás, mind a tartalomfejlesztés területén. Amíg a köznevelési rendszerbe belépők alsó korhatárát csökkentették (3 éves kortól kötelező óvodáztatás), addig a tankötelezettségi korhatárt 18 évről 16 évre szállították. Fontos még kiemelni a szakképzésben lezajlott átalakulást. Ennek első jelentős állomása az volt, hogy 2013-tól a korábbi 2+2 vagy 3 éves szakiskolai képzés 3 évesre csökkent, és a képzési tartalma is jelentősen változott, leginkább a közismereti képzésre fordított idő csökkent. A szakképzés irányításában is számottevő változás következett be, a centralizációt erősítendő, az összes szakképző iskola 44 szakképző központba tömörült, melyek 2016-tól az összes köznevelési intézményekért felelős oktatási tárcától a Nemzeti Gazdasági Minisztérium fenntartásába kerültek át. Az átalakítások célja egyrészt az volt, hogy növekedjen a köznevelési rendszer eredményessége, vagyis a tanulók teljesítménye, amely a 2000 óta futó PISA- és 2001 óta futó hazai mérések óta változatlan adatokat mutat, emellett nem titkolt cél volt a rendszer méltányosságának növelése is. A szakképző rendszer átalakítása mellett a gazdasági érdekszervezetek azon érve állt, hogy az oktatási rendszer jobban illeszkedjen a munkaerőpiaci igényekhez és nagyobb arányban bocsásson ki képzett szakmunkásokat a korábbiakhoz képest.

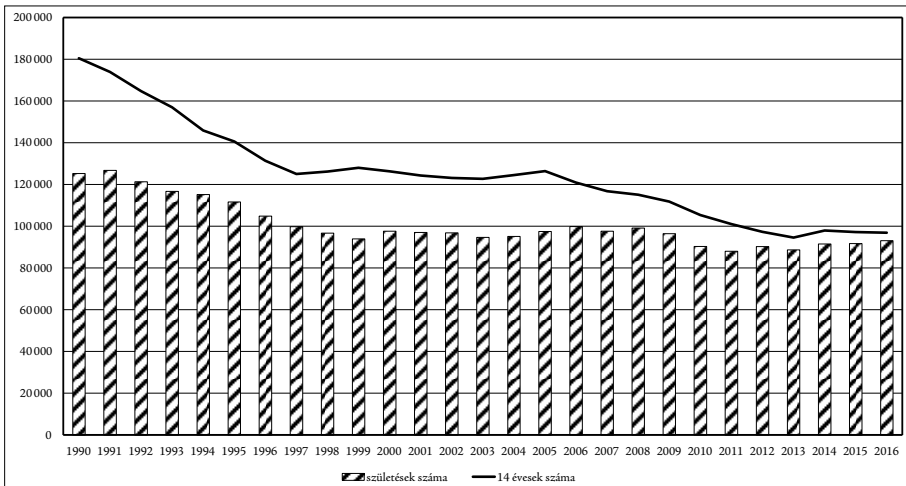
A tanulmány azt vizsgálja, hogy hogyan változtak a tanulói/szülői preferenciák, a bekerülési esélyek a középfokú képzésben és mennyiben érvényesültek azok az oktatáspolitikai törekvések, amelyek a képzés expanziójának visszaszorítására és a méltányosság növelésére törekedtek.

Az elemzés alapját a KIFIR-adatbázisok adják, amely a középiskolai felvételi eljárás reguláris adatgyűjtése. A KIFIR informatikai rendszer 2000 óta működik Magyarországon, feladata a középiskolai felvételik bonyolítása, a jelentkezések regisztrálása. 2016-ban a középfokú iskolák megnevezésében jelentős változás történt, csak a gimnáziumok maradtak a régi nevükön, a szakközépiskolákból szakgimnáziumok, a szakiskolákból szakközépiskolák, a speciális szakiskolákból szakiskolák lettek. Az elemzésünk hosszú távú idősorokat dolgoz fel, ezért az egyszerűség és az összehasonlíthatóság kedvéért maradtunk a régi elnevezéseknél (*Fehérvári–Híves 2017*).

Demográfiai jellemzők, hozzáférési esélyek

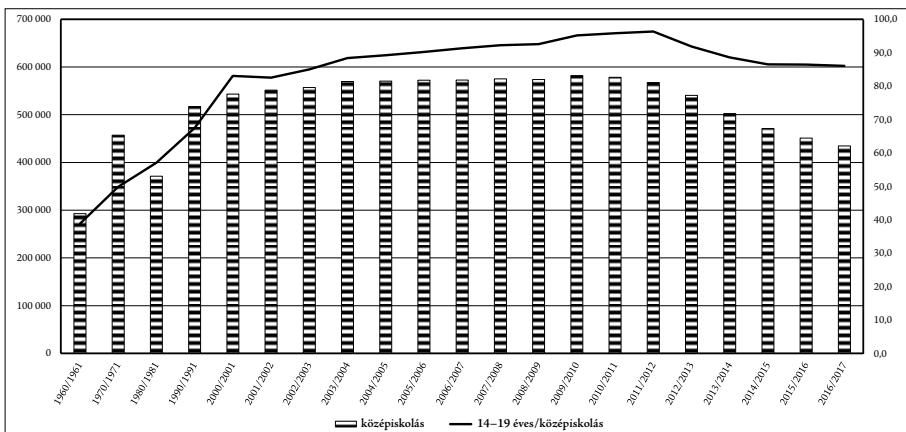
A középfokú beiskolázás adatainak vizsgálata előtt két adatsor bemutatása nélkülözhetetlen ahhoz, hogy megértsük az iskolai továbbhaladás ezredforduló utáni folyamatait. Az 1. ábra az 1990 és 2016 közötti demográfiai trendeket mutatja be. A magyar közoktatásnak egy tartósan leszálló demográfiai trendre kell felkészülnie, amelyben az újonnan született korosztályok egyre csökkenő létszámúak. Jól látható, hogy a középfokú beiskolázást alapvetően¹ érintő 14 éves korosztály nagysága folyamatosan csökkent 1990 óta. Ugyanakkor a beiskolázási adatok azt mutatják, hogy ez a demográfiai apály

¹ A 6 és 8 osztályos gimnáziumi képzésre 10, 12 éves korban iskoláznak be, míg a többi középfokú képzésbe 14 éves korban.

1. ábra: A 14 éves korosztály nagysága 1990–2016 között (Forrás: KSH)

csak 2006/2007 után jelentkezett a középfokú képzésben, mivel a képzés le- (6 és 8 osztályos gimnáziumi képzés, 0. évfolyamok bevezetése) és felfelé terjeszkedése (érettségi utáni szakképzés) az egyre csökkenő korosztályokat egyre hosszabb ideig tartotta benn az oktatásban. A 2. ábra is ezt támasztja alá. Az adatok a középfokú képzésbe részt vevők számát, valamint hozzájuk viszonyítva a 15–19 éves korosztály arányát mutatja. Megállapítható, hogy a rendszerváltást követően meredeken emelkedik a középfokú képzésben részt vevők aránya, ugyanakkor az is látható, hogy 2011 után ez a folyamat megtorpan, és csökken a 15–19 éves korosztály képzésben való részvétele. Ez valószínűleg a tankötelezettségi korhatár lejjebb szállításának (2011-ben 18 éves korról 16 éves korra módosult), valamint a középfokú iskolarendszer szerkezeti átalakításának is köszönhető; megállt a képzések felfelé terjeszkedése, amely főként a szakképzést

2. ábra: A középiskolások száma (fő) és a 15–19 éves korosztály aránya (%), 1960–2016 között (Forrás: KSH)

1. táblázat: A 15–19 éves korosztály képzésben való részvétele (1995–2015)
(Forrás: OECD EAG, 2010, 2017, C1 indicator)

Országok	1995	2000	2005	2010	2015
Magyarország	64	78	87	92	85
Lengyelország	78	84	92	93	93
Csehország	66	81	90	90	91
EU22	78	81	86	87	88
OECD	73	77	81	83	85

érintette. 2013 óta a szakiskolai képzés a korábbi 2+2 vagy 3 éves képzésről 3 évesre módosult. 2016-tól pedig a szakközépiskolai képzés is átalakult.

Nemzetközi összehasonlításban, a magyarországi részvételi arányok az OECD EAG 1995–2010 közötti trendadatai alapján magasabbak, mint az OECD-országok vagy az Európai Unió (EU21) országok átlaga (OECD, 2017), de a 2011 utáni folyamatok hatására már eltűnik ez az előny, és Magyarország az EU átlagos értéke alatt marad.

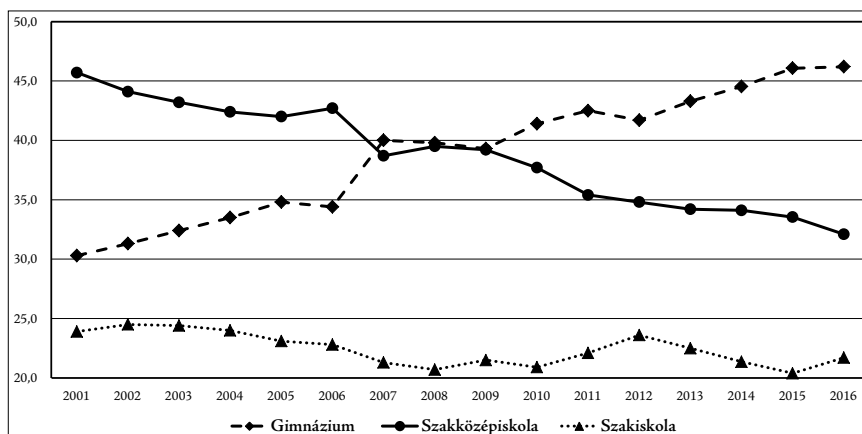
Magas részvételi arány jellemző a térség többi országára is, Lengyelországban és Csehországban is 90% feletti a 15–19 éves korosztály részvétele az oktatásban, és az említett két országban nem változott jelentősen ez az arány.

A középfokú beiskolázás trendjei

A magyar iskolarendszer 1990 után is megtartotta a 8 osztályos általános iskolai képzést. Ugyanakkor 1985 után az oktatáspolitikai utat nyitott a 6 és 8 osztályos gimnáziumi képzésnek is, így az egységes alapiskolai képzés már 4 évfolyam után megbomlik. Az általános iskolát követően háromféle képzés közül választhatnak a tanulók: gimnáziumi, szakközépiskolai (szakgimnázium) és szakiskolai (szakközépiskolai). Míg a gimnáziumi és a szakközépiskolai képzés érettségivel zárul, amely a felsőoktatás bemeneti feltétele, addig a szakiskolai képzés alapvetően a munkaerő-piaci kimenettel zárul.

A középiskolai jelentkezés során a tanuló bármennyi iskola, bármennyi tagozatát² megjelölheti, a tanuló/szülő elsődleges preferenciáját az első helyen megjelölt iskola és tagozat jelzi. A 3. ábra szemléletesen mutatja be, hogy miként alakultak az első helyen történő jelentkezések, illetve milyen különbségek mutatkoznak a képzési típusok között. Az idősoros ábrából egyértelműen látszik, hogyan változott a különböző képzésekbe jelentkezők aránya. Az elmúlt másfél évtizedben folyamatosan emelkedett a gimnáziumba jelentkezők aránya, 2001-ben még csak a jelentkezők 30%-a írt be első helyen valamilyen gimnáziumot, 2016-ban már 46%-uk. Ez a rendkívül magas növekedés – több mint 50%-kal emelkedett 15 év alatt – jelzi, hogy a tanulók, illetve a szülei elsősorban és egyre inkább a gimnáziumi képzést látják sikeresnek és fontosabbnak az iskolai továbbhaladásuk szempontjából. Ennek hátterében az áll, hogy a gimnáziumokban végzők többsége tovább akar tanulni a felsőoktatásban. Ugyan a gimnázium

² A három fő képzésen belül számtalan tagozat létezik: a szakképzésben alapvetően szakmacsoportok szerinti tagozatok, míg az általános képzésben nyelvi tagozatok, két tanítási nyelvű tagozatok és egyéb tantárgyakat kiemelt óraszámú tanító tagozatok vannak. A tagozatok eltérő képzési időt is megjelölhetnek, így a tipikusnak számító 4 éves középiskolai képzés 5 éves is lehet.

3. ábra: Hova jelentkezett első helyre, képzési típus szerint (%), 2001–2016 (Forrás: KIFIR)

mellett a szakközépiskolában végzetteknek is van lehetőségük a felsőfokú továbbtanulásra (hiszen mindkét iskolatípus érettségivel zárul), mégis a gimnáziumokból érkezők a szakközépiskolásokhoz képest jobb eséllyel tervezhetnek felsőfokú továbbtanulást, a két képzés közötti esélykülönbségek a kétezres évekéhez képest egyre inkább nőnek, valamint a szakközépiskolások körében fokozódik az önszelekció, vagyis egyre kisebb arányban jelentkeznek felsőfokra (Szemerszki 2012, 2014). Emellett a szakközépiskolai képzés 2016-os átalakulása azt is eredményezte, hogy ebből a képzésből már csak szakirányú felsőoktatás felé vezet az út, vagyis jelentősen korlátozottá válnak a továbbtanulási lehetőségek, irányok.

A felsőfokú továbbtanulás kapcsán azt is meg kell jegyezzük, hogy megtorpant a felsőoktatásba történő jelentkezés és a hallgatói létszám. Az elmúlt évek statisztikai adataiból az látszik, hogy a felsőoktatásban való részvétel stagnált, illetve erőteljesen hullámzott – de ennek elsősorban nem demográfiai, hanem oktatáspolitikai okai vannak. Az erőteljesebb demográfiai csökkenés a következő évtizedben fog lezajlani, amikor 24%-kal csökken a 20–24 éves korcsoport létszáma Magyarországon. A gazdasági helyzettől és az oktatáspolitikától függ, hogy ez a csökkenő létszámú népesség milyen számban és milyen arányban fog részt venni a felsőoktatásban. Úgy véljük, a jelenlegi megtorpanás mögött nem a továbbtanulási igények csökkenése van – egyfajta elfordulás a felsőoktatástól –, hanem inkább szunnyadó igények, amelyek egy bátorító oktatáspolitikai környezetben ismét felerősödhetnek. A felsőoktatási expanzió egyik esélye: a lemaradó társadalmi csoportok mind nagyobb arányú bevonása a felsőoktatásba. Ezek az úgynevezett nem „szokványos hallgatók”. Ezen társadalmi csoportok „középosztályosodása” a legerősebb hajtóerő, amely a középfok utáni tanulást (felnőttoktatás, élethosszig tanulás stb.) a társadalmi emelkedéssel, érvényesüléssel köti össze. Számukra kézzel fogható a munkaerőpiaci előnyök, a munkapiacra realizálható jövedelem, a gyorsabb és/vagy előnyösebb elhelyezkedés, és ez a legfőbb hajtóerejük. A nem tradicionális hallgatók megjelenése volt a nyugat-európai felsőoktatási robbanás egyik magyarázata az 1960–70-es évtized fordulóján (Híves–Kozma 2014).

Az expanzió másik lehetősége a nagyfokú területi egyenlőtlenségek csökkentése. A felsőfokú továbbtanulási igények (jelentkezések) és realizálásuk területi szerkezetét

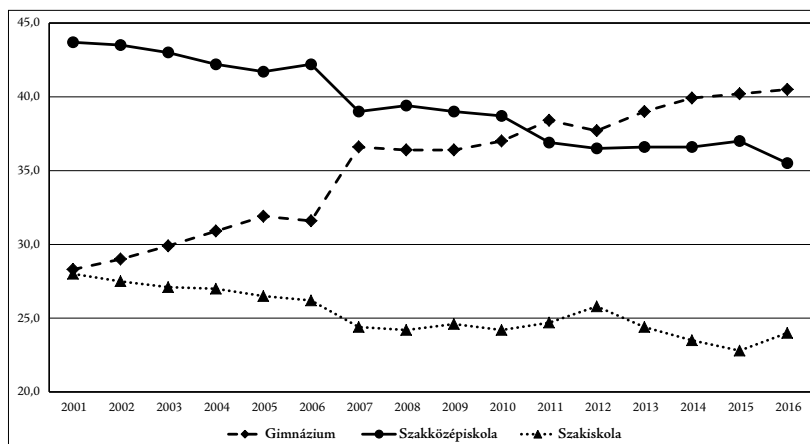
vizsgálva olyan társadalmi eredetű egyenlőtlenségek mutatkoznak, amelyek egyaránt összefüggésbe hozhatók az adott térségek gazdasági fejlettségével és a felsőoktatás területi szerkezetével (Forray–Kozma 1999). A területi egyenlőtlenség mérséklésének több eszköze is van – az oktatáspolitikára számára a leginkább hozzáférhető a felsőoktatás hálózatának átalakítása, amely jobban közelít a helyi igényekhez (Híves–Kozma 2014).

Összességében a 20–24 éves korosztályban – csakúgy, mint a 15–19 éves korosztály esetében – Magyarországon (37%) nemcsak az Európai Unió (43%) vagy az OECD átlagánál (42%) tanulnak kevesebben, hanem a közép-kelet-európai régióhoz, így Csehországhoz (42%) vagy Lengyelországhoz (51%) képest is alacsonyabb a részvételi arány (OECD 2017) a képzésben.

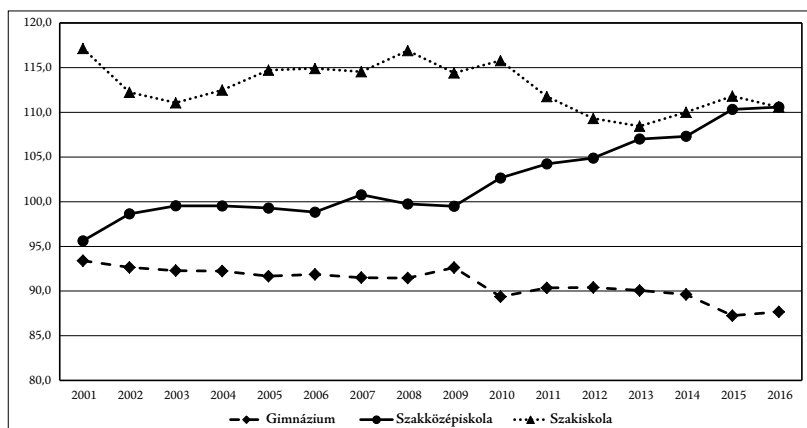
Visszatérve a középiskolai jelentkezésekhez, az elsődleges preferenciák alapján gimnáziumokba jelentkezők arányának növekedésével párhuzamosan folyamatosan csökkent a szakközépiskolákba jelentkezők száma. Az idősoros adatok azt mutatják, hogy 2007 fordulópontot jelent, ekkor jelentős törés következett be a két intézménytípusba való jelentkezésben, megugrott a gimnáziumokba és jelentősen csökkent a szakközépiskolákba jelentkezők száma. Ez volt az első év, amikor a gimnáziumba továbbtanulni szándékozók aránya meghaladta a szakközépiskolákba jelentkezőkét. Az évtized elején még 15,4 százalékpontnyi előnyben volt a szakközépiskola a gimnáziumhoz képest, amely az évek során lassan leapadt, és 2016-ra a gimnáziumoknak van 14 százalékpontos előnyük.

A szakiskolákban továbbtanulók aránya lassabban változott, némi hullámzással azonban csökkenő tendenciát mutat. A 2010-es évek elején ismét növekedni kezdett az idejelentkezők aránya, azonban ez a folyamat 2012-ben megtorpant, és az elmúlt 3 évben erőteljes csökkenés látszik a kormányzat és az oktatáspolitikai folyamatos erőfeszítései ellenére. Ugyanakkor az elmúlt évben némi növekedése volt tapasztalható.

A jelentkezés, különösen az első helyen történő jelentkezés, még nem jelenti azt, hogy valóban abban a képzési típusban is kezdi meg tanulmányait a tanuló, inkább csak a tanulói, szülői igényeket, vágyakat mutatja. A 4. ábra az elmúlt 15 év felvételi arányait ábrázolja intézménytípusok szerint. Jól látható, hogy a gimnáziumi képzés felül-

4. ábra: Hova vették fel, képzési típus szerint (%), 2001–2016 (Forrás: KIFIR)

5. ábra: Az első helyen jelentkezők és felvettek aránya képzési típusonként, 2001–2016 (Forrás: KIFIR)

kerekedése korántsem mutatható ki olyan arányban, mint a jelentkezésnél. A felvettek esetében csak 2011-től haladta meg a szakközépiskolások arányát a gimnazistáké, és a két intézménytípus közötti eltérés közel sem akkora, mint a jelentkezéseknél, vagyis kevésbé nyílt szét az olló szára. Azonban a tendencia ugyanaz, a gimnáziumi képzésbe felvettek aránya egyre inkább növekszik, de a felvételi adatokban ez csak az elmúlt hat évben jelentett fordulópontot.

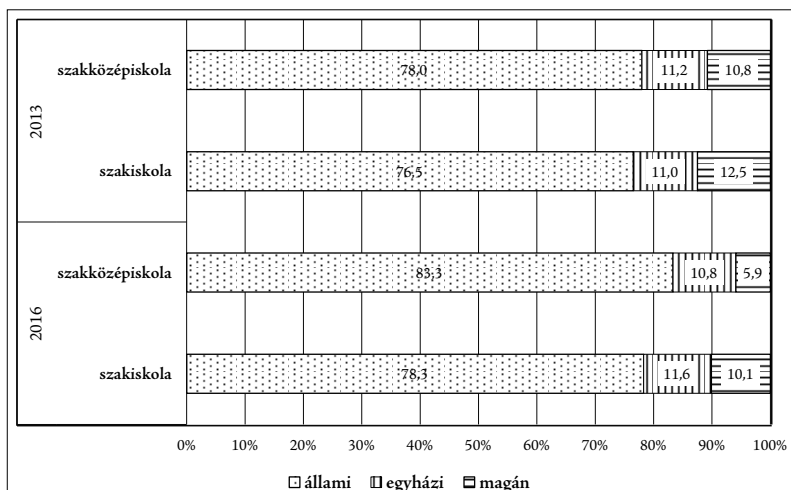
A jelentkezéseket és a felvettek számát összehasonlítva, a gimnáziumi képzésbe volt a legnehezebb a bekerülés. Ráadásul, ha a jelentkezők és a felvettek arányának különbségét megvizsgáljuk, akkor azt tapasztaljuk, hogy ez egyre nagyobbá vált az évek során (5. ábra). Míg 2000-ben csak a jelentkezők 6%-a nem került be gimnáziumi képzésbe, addig 2016-ra ez az arány 13% volt. Vagyis a gimnáziumok a csökkenő gyereklétszám miatt kiéleződött versenyben is képesek vonzóbbá tenni magukat, és ily módon szelektálni is tudnak. Úgy tűnik, hogy a szakképzésnél fordított a helyzet, hiszen 2006-tól kezdve a szakközépiskolákba kevesebb volt a jelentkezők száma, mint a felvetteké. Az évezred elején még kb. 2–4%-kal kevesebbet vettek fel szakközépiskolába, mint ahányan első helyen jelentkeztek, majd az ezt követő hét éven keresztül a jelentkezők és a felvettek aránya 100% körül mozgott, vagyis kb. annyi tanulóat vettek fel, ahányan jelentkeztek első helyen. 2009-től viszont elszakadt egymástól a jelentkezések és a felvettek száma, ma már 10%-kal több tanulóat vesznek fel, mint ahányan első helyen a szakközépiskolát jelölték meg továbbtanulási célként.

A szakiskolai képzés is vesztett az évtized elejéhez képest, de korántsem annyit, mint a szakközépiskolák. Ebben a képzési típusban határozott hullámváz mutatható ki, általában 15%-kal több tanulóat vesznek fel, mint ahányan eredetileg oda szerettek volna menni. A 2010 és 2012 közötti három évben azonban nőtt a szakiskolákba történő elsődleges jelentkezés, és nőtt a felvettek aránya is, így az igények jobban közelítettek a lehetőségekhez. Az utolsó években a tendencia megfordult, gyorsabban csökkent a jelentkezési hajlam, mint a felvettek száma, vagyis megint egyre többen kerülnek úgy szakiskolai képzésbe, hogy nem ez volt az elsődleges preferenciájuk.

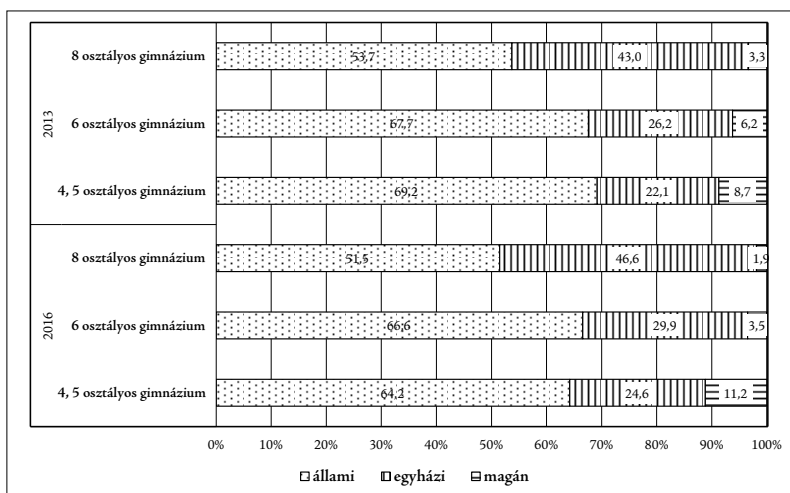
A szülők és tanulók körében több ok miatt is népszerűtlen a szakiskolai képzés. Egyrészt innen nem vezet közvetlen út a felsőoktatásba, habár vannak korrekciós tanulási utak, lehetőségek, mégis, ha a továbbtanulási esélyek érvényesülését nézzük, akkor egyre rosszabb kilátásokat tapasztalunk (Mártonfi 2013). Emellett foglalkoztathatósági és jövedelmi szempontból is sokkal kedvezőtlenebb a szakiskolai végzettség, mint a másik két középfokú (gimnáziumi, szakközépiskolai) képzés (Hajdú et al. 2015).

Állami és magánoktatás

Látható tehát, hogy a szakképzésbe a legnagyobb a bekerülési esély (szakiskolai, szakközépiskolai egyaránt), míg a gimnáziumi képzésbe a legkisebb. Az átrendeződés folyamatos volt, 2013 óta viszont bizonyos változások felgyorsultak. Nézzük meg ez utóbbi négy évet, részletesebben megvizsgálva az iskolák, tagozatok fenntartók szerinti adatait. A 6. és 7. ábra mutatja a 2013-as és a 2016-os év képzési program-kínálatát iskola-fenntartók szerint. Míg a szakképzésben erősödött az állam szerepe, addig az általános képzésben belső arányait tekintve visszaszorult az állami iskolák által meghirdetett tagozatok aránya. A szakképzésben az egyházi iskolák számaránya nem változott, viszont a magánsektort kiszorította az állam, a változás főként a szakközépiskolai (szakgimnáziumi) adatokban látványos. Az általános képzésben az állami férőhelyek terén a legnagyobb mértékű csökkenés a 4,5 osztályos gimnáziumi helyek számában következett be a vizsgált hároméves időszakban (5%), itt az egyházi iskolák javára történt az átrendeződés. Ugyanakkor emelkedett a magán fenntartású gimnáziumokba járók aránya is, elsősorban a 4,5 osztályos gimnáziumokban. (A fenntartói átrendeződés folyamatairól és miértjéről ad mélyebb trendleírást Hermann–Varga (2016) és Tomasz (2017) tanulmánya; kiemelik az egyházi oktatás kedvezőbb finanszírozási környezetét, valamint az önkormányzati fenntartású iskolák átmenekítési stratégiáit a központi intézményfenntartói rendszer életbe lépése előtt.)

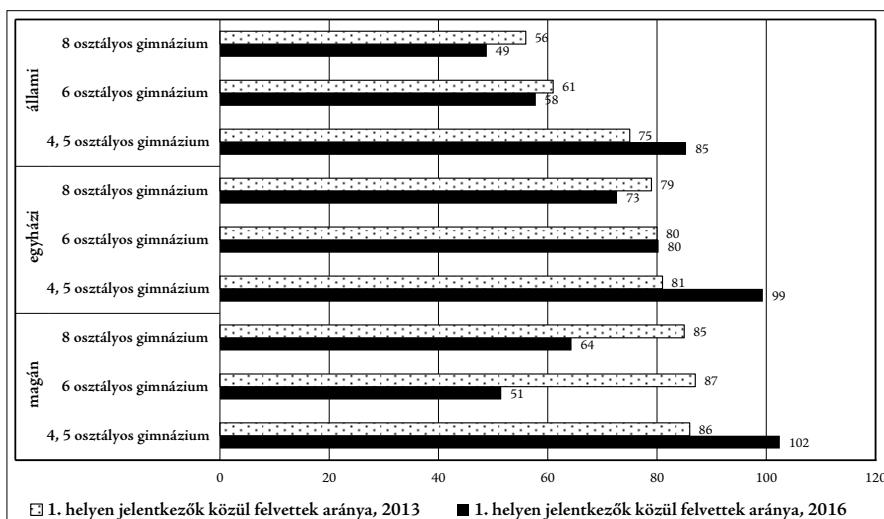
6. ábra: A meghirdetett férőhelyek a szakképzés típusa és az iskola fenntartója szerint, 2013 és 2016 (Forrás: KIFIR)

7. ábra: A meghirdetett férőhelyek az általános képzés típusa és az iskola fenntartója szerint, 2013 és 2016 (Forrás: KIFIR)

Mind az egyházi, mind a magánintézmények növelték a középfokú képzésben a szerepvállalásukat, de az is megállapítható, hogy inkább az egyházi fenntartású iskolák térnyerése figyelhető meg a gimnáziumi képzésben. Habár a vizsgált négy év alatt a 8 osztályos gimnáziumi képzést kínáló intézmények fenntartói összetétele nem változott jelentős mértékben, 2016-ra ez az egyetlen olyan képzés, ahol az állami és magán fenntartású intézmények aránya hasonló mértékű.

Annak ellenére, hogy magánszektor a képzési helyek bővítésével reagált az állami középfokú általános képzés visszaszorulására, a bekerülési esélyek minden intézményfenntartó esetében csökkentek a 2013-éhoz képest. A 8. ábra mutatja a különböző

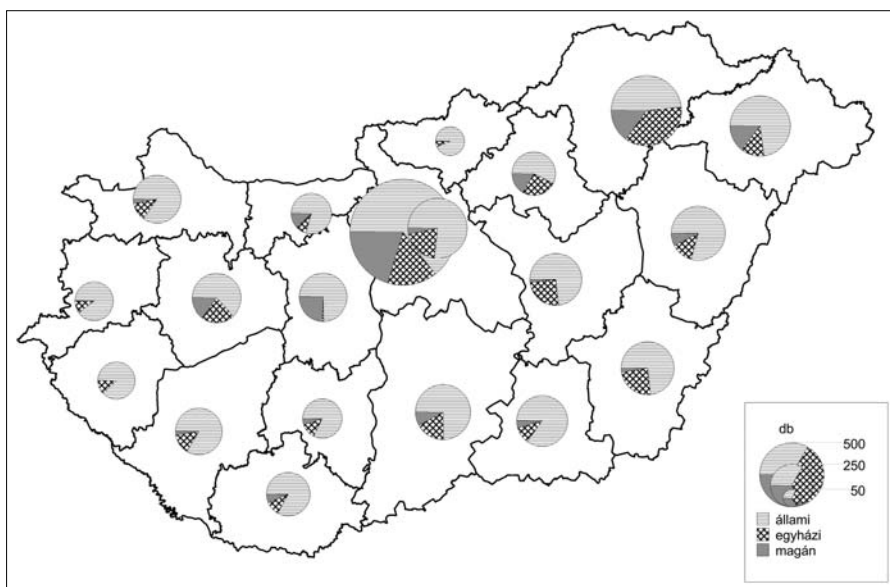

8. ábra: A bekerülési esélyek változása a gimnáziumi képzésekbe iskolafenntartók szerint, 2013 és 2016 (Forrás: KIFIR)

gimnáziumi programokba kerülés arányát iskolafenntartók szerint. A látványos nagy csökkenés főként a magánszektorra jellemzi, vagyis négy év alatt itt csökkent leginkább a felvettek aránya az elsős helyes jelentkezések közül. Ez jelzi a magán fenntartású gimnáziumi képzés iránti megnövekedett keresletet. Az is leolvasható az ábráról, hogy az állami szektorban még így is a legnehezebb a bekerülés a szerkezetváltó gimnáziumi programokba. 2016-ban az első helyen jelentkezők 49%-a került be az általa választott 8 évfolyamos gimnáziumba, ugyanez az arány a 6 évfolyamos gimnáziumok esetében 58%.

Területi különbségek

A képzési kínálat és annak változása számottevő területi eltérést mutat (9., 10. ábra). Az alábbi térképen jól látható, hogy vannak olyan megyék, országrészek, ahol középfokon továbbra is az állam maradt a domináns fenntartó. Nógrádban gyakorlatilag csak állami oktatásban vehetnek részt a tanulók, de a Nyugat-Dunántúl régióra is jellemző ez, Vas és Zala megyében közel 90%-os az állami fenntartásban meghirdetett képzőhelyek száma. Az állami képzőhelyek az egyháziak megnövekedett száma miatt szorultak vissza. Az egyházi kínálat a Dunántúlon az országos átlag alatt marad, olyannyira, hogy Fejér megyében az 1%-ot alig éri el. Ugyanakkor – hagyományos történeti szerepe miatt is – kivételt jelent ez alól Veszprém megye, ott 22%-os az egyházi képzési kapacitás. A különböző egyházak markáns szereplővé váltak középfokon Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, 36%-os az arányuk a képzési kínálatban. Emellett Heves, Jász-Nagykun-Szolnok és Békés megyében is négyből egy helyet az egyházak kínálnak. Fontos megjegyeznünk, hogy Borsodban (ebben a megyében egyedül!) az állami képzési kapacitás már 50% alatti, ami nemcsak az egyházi szerepvállalásnak köszönhető, hanem annak is,

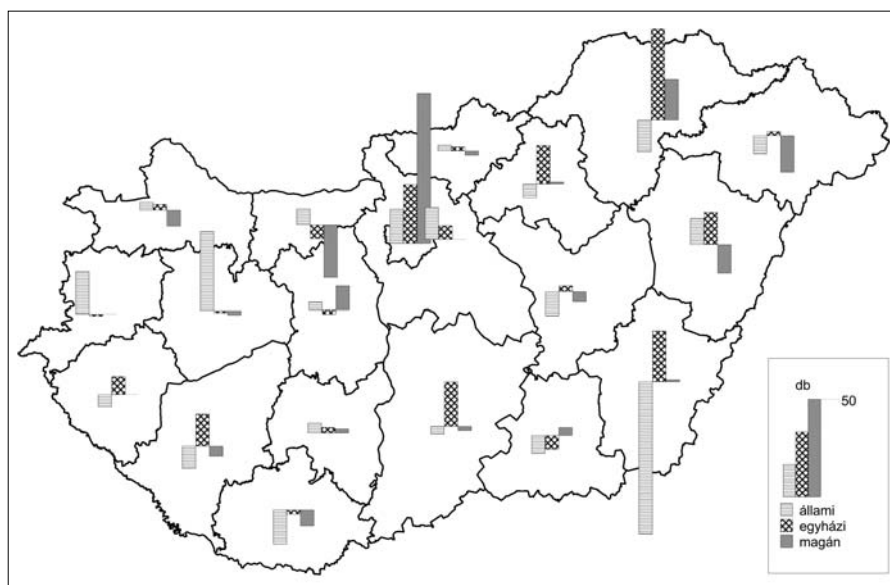

9. ábra: A középfokú képzések száma fenntartók alapján, 2016 (Forrás: KIFIR)

hogy a magán és alapítványi oktatás is országos átlagon felül van jelen itt. A magánoktatási képzőhelyi kínálat Fejér megyében a legnagyobb, emellett még Budapesten jelentős. Kiemelhetjük még Szabolcs-Szatmár-Bereg és Komárom-Esztergom megyét is, ahol a magánoktatás képzési kapacitása magasabb az országosnál és megelőzi az egyháziakét. Azt, hogy mi is húzódik meg az adatok mögött, csak feltételezhetjük, látható, hogy ez nemcsak gazdasági, szegénységi vagy éppen településszerkezeti kérdés, hiszen nem minden szegény vagy aprófalvas térségben van jelen, hanem az egyes egyházak eltérő stratégiájából is fakad. Általában jellemző, hogy ott, ahol egyfajta képzési szinten megjelenik egy egyház, a teljes képzési spektrumot is szeretné megjeleníteni, tehát ahol óvoda, általános iskola működik, ott középfokon is tervez, terjeszkedik.

A következő térkép a képzési kapacitás fenntartók szerinti változásának nagyságát mutatja 2013-hoz képest. Látható, hogy a megyék több mint felében – és különösen Borsodban, Hevesben és Békésben – az elmúlt négy évben, az állami központi fenntartó létrejötte után növekedett meg az egyházi szerepvállalás. A magánoktatás főként Budapesten ugrott meg, illetve Fejér megyében is ebben az időszakban bővült a kapacitás.

Képzéstípus szerint megállapítható, hogy 1. helyen a gimnáziumi képzésbe jelentkezők több mint fele Baranya és Pest megyében, valamint Budapesten van. A fővárosi iskolákban csaknem három tanulóból kettőt jellemez ez az arány. A felvettek aránya elmarad a jelentkezőkéétől, vagyis a bekerülési esély rosszabb az általános képzésbe, mint a szakképzésbe. A legnagyobb a különbség a jelentkezők és felvettek arányában ott van, ahol legtöbben választanak ezt a képzést, vagyis a fővárosban és Pest megyében. A szakközépiskolai jelentkezés megyék szerinti adataiból Győr-Moson-Sopront emelhetjük ki, ott a legmagasabb az 1. helyen e képzést választók aránya, de a felvettek aránya itt

10. ábra: A középfokú képzések fenntartóinak változása a képzések száma szerint, 2013–2016
(Forrás: KIFIR)

is meghaladja a jelentkezőkét. Egyetlen olyan megye van csupán, ahol némi szelekcióval élnek a szakközépiskolák, ez pedig Tolna, ahol a bekerülők aránya némileg kevesebb, mint a jelentkezőké. Ez már a szakmunkásképzésre nem mondható el, minden megyében többen kerülnek be ebbe a képzésbe, mint ahányan ide jelentkeztek. Ugyanakkor az adatok arra is rámutatnak, hogy igen nagyok a területi eltérések, a jelentkezők arányát tekintve két-háromszoros különbségek is vannak a megyék között. Így Budapesten, Pest megyében nagyon kevesen választják ezt a képzést. Ugyanez jellemző Csongrádra is, ebben a megyében a gimnáziumi képzésbe jelentkezés átlagosnak mondható, inkább a szakközépiskolai képzést választók magas száma miatt alacsony a szakmunkásképzést választók aránya. Viszont van néhány olyan megye – Borsod-Abaúj-Zemplén, Nógrád, Jász-Nagykun-Szolnok, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Somogy –, ahol hátról legalább egy tanuló a szakmunkásképzést preferálja. Ezek közül Borsodban és Nógrádban az

2. táblázat: Képzéstípus szerinti különbségek a jelentkezők és felvettek arányában, megyék szerint, 2016 (Forrás: KIFIR, 2016)

Megye	Gimnázium, jelentkezők	Gimnázium, felvettek	Szakközépiskola, jelentkezők	Szakközépiskola, felvettek	Szakiskola*, jelentkezők	Szakiskola*, felvettek
Bács-Kiskun	38,8	34,6	36,2	38,2	25,1	27,1
Baranya	51,0	49,2	27,2	27,8	21,9	22,9
Békés	36,6	35,0	36,1	36,9	27,3	28,0
Borsod-Abaúj-Zemplén	35,5	32,4	32,7	34,2	31,8	33,4
Budapest	61,6	53,3	29,0	34,8	9,4	11,9
Csongrád	44,7	40,6	38,7	42,0	16,5	17,4
Fejér	38,9	31,7	36,4	43,1	24,7	25,2
Győr-Moson-Sopron	37,6	31,3	42,2	45,8	20,2	23,0
Hajdú-Bihar	43,1	36,3	35,0	38,5	22,0	25,2
Heves	42,4	38,1	30,3	32,2	27,3	29,7
Jász-Nagykun-Szolnok	36,4	33,8	32,5	34,1	31,1	32,1
Komárom-Esztergom	44,9	38,9	29,9	33,0	25,2	28,1
Nógrád	35,4	34,9	30,0	32,1	34,6	33,0
Pest	58,4	50,8	25,2	29,9	16,4	19,3
Somogy	35,8	33,1	31,3	32,2	32,8	34,8
Szabolcs-Szatmár-Bereg	37,5	34,3	30,2	32,2	32,3	33,4
Tolna	38,3	38,8	32,4	29,9	29,3	31,3
Vas	40,2	36,8	37,6	39,4	22,3	23,8
Veszprém	42,3	38,7	30,7	33,5	27,1	27,8
Zala	43,8	35,1	33,6	38,5	22,6	26,4
Ország	46,2	40,5	32,1	35,5	21,7	24,0

*speciális szakiskolával együtt

elmúlt négy évben diagnosztizálható ez a növekedés, az adatokból az is látható, hogy az érettségít adó szakközépiskola helyett választják a szakmunkásképzést.

Konklúzió

A tanulmány a középfokú továbbhaladás magyarországi trendjeit mutatta be a középfokú felvételi információs rendszer intézményi adatbázisának idősoros adataira támaszkodva.

Megállapítható, ahogyan a demográfiai trendekből prognosztizálható volt, hogy a középfokra felvettek aránya folyamatosan nő, vagyis egyre többen kapnak lehetőséget arra, hogy akár a felsőoktatásig is eljussanak. Az ezredfordulón a jelentkezők 88%-a került be oda, ahová első helyre jelentkezett, 2016-ban már 92%-uk. Vagyis összességében a középfokú képzésbe növekedtek a bekerülési esélyek, a tanulók és a szülők realizálni tudták elsődleges preferenciáikat.

Ugyanakkor a középfokú képzés három útja nem egyenlő bekerülési esélyeket biztosít. A szakképzésbe jelentkezők bekerülési esélye közel 100%-os. 2009-től kevesebben jelentkeztek első helyen szakközépiskolába, mint ahányan valójában odakerültek. A gimnáziumi képzésbe a legnehezebb a bekerülés, itt nagyobb a férőhelyek kihasználtsága is. A tanulók jelentkezési preferenciái határozott változást mutattak a vizsgált időszakban. Az első helyes jelentkezések esetében folyamatosan emelkedett a gimnáziumi képzésbe jelentkezők aránya, míg folyamatosan csökkent a szakközépiskolákba. Az évezred elején a két érettségít adó képzés közül a szakközépiskola volt népszerűbb. 2007 fordulópontot jelent, ez volt az első év, amikor a gimnáziumba jelentkezők aránya meghaladta a szakközépiskolákba jelentkezőkét. Ennek nyilvánvaló oka, a felsőfokú továbbtanulás, hiszen jóval nagyobb eséllyel kerülnek be a gimnáziumi tanulók a felsőfokú képzésbe, mint a szakközépiskolások. A szakiskolásokba jelentkezők aránya kisebb hullámmal, lassú csökkenést mutat.

Az is megállapítható, hogy az állami képzés kevésbé érzékeny a tanulói igényekre és a demográfiai folyamatokra, a gimnáziumi keretszámok határozottan a magán és egyházi szektor irányába rendeződik át, a nem állami fenntartók rugalmasabban követik az igényeket. Vagyis hiába az erőteljes kormányzati politika, amely a szakképzést preferálja, a tanulók, a szülők inkább elfordulnak az állami oktatástól. Ugyanakkor területileg jelentős eltérést tapasztalhatunk. Egyetlen olyan megye van csupán, ahol nem a gimnáziumot preferálják legnagyobb arányban az 1. helyes jelentkezésekben, ez Győr-Moson-Sopron megye, ahol az érettségít adó szakképzésbe jelentkeznek a legtöbben, valamint három olyan megye is van (Nógrád, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Somogy megye), ahol a szakképzésen belül a szakmunkásképzésbe több a jelentkező.

Magyarország azon országok közé tartozik, ahol a szocializmus időszakában jellemzően egy-egy korosztály nagy hányada vett részt a szakképzésben, tanoncképzésben, majd a rendszerváltást követően egyre inkább az általános képzés felé fordultak a tanulók és szülők. A hagyományos tanoncképzés is átalakult, hiszen két év általános képzést iktattak be a szakmai képzés elé és a szakközépiskolai képzésben is növekedett az általános képzés aránya. Ugyanakkor 2010 után erős irányváltás történt az oktatáspolitikában, melynek hatására az alapiskolai képzést követően a korábbi még kétéves általános képzés megszűnt, és a szakközépiskolai képzésben is csökkent az általános képzés tartalma. Emellett igen erős kormányzati szándék, a tanoncképzésben és a szakképzésben

is a középfokú beiskolázás növelése. Látható viszont az is, hogy az egyházi és magánoktatás alternatívát jelent a fogyasztó igények kielégítésére.

IRODALOM

- FEHÉRVÁRI A. & HÍVES T. (2017) Trajectories in Hungarian Education – Transition to Secondary School. *The New Educational Review*, Vol. 42. No. 2. pp. 154–166.
- FORRAY R. K. & KOZMA T. (1999) *Regionális folyamatok és térségi oktatáspolitiká*. Budapest, Oktatókutató Intézet.
- HAJDU T., HERMANN Z., HORN D., KERTESI G., KÉZDI G., KÖLLŐ J. & VARGA J. (2015) *Az érettségi védelmében*. (Budapesti munkagazdaságtani füzetek, BWP 1.)
- HERMANN Z. & VARGA J. (2016) Állami, önkormányzati, egyházi és alapítványi iskolák: részarányok, tanulói összetétel és tanulói teljesítmények. In: KOLOSI T. & TÓTH I. G. (eds) *Társadalmi Riórt 2016*. (Társadalmi riórt, 14.) Budapest, Táarki. pp. 311–333.
- HÍVES T. & KOZMA T. (2014) Az expanzió vége? *Educatio*, Vol. 13. No. 2. pp. 239–252.
- MÁRTONFI Gy. (2013) Korai iskolaelhagyás a magyarországi szakképzésben. http://www.observatory.org.hu/wp-content/uploads/2013/09/ReferNet_2013_ESL_HU.pdf [Letöltve: 2017. 10. 13.]
- OECD (2017) *Education at a Glance 2016*. Paris: OECD.
- SZEMERSZKI M. (2012) A képzési szerkezet átalakulása – belépés a felsőoktatásba (2001–2011). Konferencia-előadás. Corvinus Egyetem. 2012. 11. 30.
- SZEMERSZKI M. (2014) A középiskolából a felsőoktatásba – jelentkezési és felvételi tendenciák. *Felsőoktatási Műhely*, No. 1. pp. 47–63.
- TOMASZ G. (2017) Erősödő egyházi jelenlét az oktatásban. *Educatio*, Vol. 26. No. 1. pp. 94–112.